

Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 16. У 2-х ч. Ч. 1. С. 132–138.

2. Лиддел Гарт Б. Г. Волна побед Японии. *Вторая мировая война*. URL: <http://militera.lib.ru/h/liddel-hart/17.html>

3. Морисон С. Э. Арьберггард на Филиппинских островах (10 декабря 1941 г. – 06 мая 1942 г.). *Американский ВМФ во Второй мировой войне: Восходящее солнце над Тихим океаном, декабрь 1941 – апрель 1942*. URL: http://militera.lib.ru/h/morison_s1/08.html

4. The Fall of the Philippines. URL: https://www.webcitation.org/66YkLOU9y?url=http://www.history.army.mil/books/w/wii/5-2/5-2_2.htm#p25

Глухенька Софія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

РАДЯНСЬКА ЖІНКА ПЕРІОДУ «ВІДЛИГИ»: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У роботі проаналізовано нормативно-правові акти Радянського Союзу, що регламентують життя жінок періоду «відлиги».

Ключові слова: СРСР, «відлига», влада, законодавство, радянська жінка.

Abstract. The paper examines the legislation of the Soviet Union governing the lives of women during the «thaw».

Keywords: USSR, «thaw», power, legislation, soviet woman.

Актуальність пропонованої теми полягає в необхідності теоретичного та практичного осмислення ролі жінки в офіційному радянському дискурсі періоду «відлиги» на рівні законодавства. Головною метою дослідження є виокремлення та аналіз законодавчих актів сталінського та посталінського періоду, котрі регламентували професійне та приватне життя радянських жінок.

Основою владного дискурсу СРСР, як і інших держав, щодо тих чи інших аспектів життєдіяльності громадян є законодавство. В цьому контексті його ключовим елементом виступає Конституція, затверджена VIII Надзвичайним з'їздом Рад Союзу 05 грудня 1936 р., котра не втрачала своєї чинності аж до 1977 р. Проте важливе значення мали і постанови, що опікувалися окремими сферами суспільного життя або ж мали на меті вирішення конкретних проблем.

Розглядаючи нормативні документи, що регламентують життя жінок в Радянському Союзі в досліджуваній період, доречно виділяти акти, що стосуються громадянських прав, праці, шлюбу та материнства.

Щодо Конституції 1936 р., то принципове значення для становища жінок мала ст. 122: «Жінці в СРСР надаються рівні права з чоловіками у всіх сферах господарського, державного, культурного та суспільно-політичного життя» [4]. Ця теза забезпечувала рівне для всіх громадян Союзу незалежно від статі право на

працю, її оплату, відпочинок, соціальне страхування, доступ до освіти, державну охорону інтересів матері та дитини. Не менш вартісними є 135, 136 та 137 статті, що регламентують виборчі права. Відповідно до них вибори депутатів є загальними для всіх громадян, котрі досягнули вісімнадцятиріччя. Конституційне закріплення рівності забезпечувалося спеціальними політичними установками Комуністичної партії, зокрема представництво жінок у всіх владних структурах.

Стосовно трудового законодавства, то його основу у період 1950–1960-х років, як і раніше, складав Кодекс законів про працю 1922 р. Цей документ містив такі положення, які стосувалися жіночої діяльності: працювати на нічних змінах сезонних робіт мали змогу всі жінки, окрім вагітних та матерів, що годують; трудова повинність в разі стихійних лих або ж за необхідності виконання найважливіших державних завдань не покладалася на вагітних, жінок старших 40 років, а також жінок, що мають дітей віком до 8 років за умови відсутності інших осіб, які доглядають за ними; в міжнародний день працівниць 8 березня жінки щорічно звільняються від робіт на всіх підприємствах, установах і господарствах на 2 години раніше звичайного часу; жінки, починаючи з 5-го місяця вагітності, не підлягають відправці у відрядження поза місцем постійної роботи без їхньої згоди [3].

У березні 1956 р. був виданий указ Президії Верховної Ради СРСР № 132 щодо полегшення праці жінок. Відповідно до нього заборонялося використовувати жіночу працю на підземних роботах та морських суднах. Наприклад, жінки, що працювали в шахтах, були зобов'язані пройти перекваліфікацію з подальшим переводом на інші роботи зі збереженням стажу. Крім того, встановлювалися граничні норми для жінок з підняття та переносу важких предметів. Загалом було рекомендовано переводити їх більш кваліфіковану роботу з обслуговування машин і механізмів [9, с. 24].

Постанова Ради Міністрів СРСР від липня 1957 р. № 839 «Про заходи по заміні жіночої праці на підземних роботах в гірничодобувній промисловості та на будівництві підземних споруд» фактично продублювала зміст указу 1956 р. Всі жінки, що були зайняті на важких та шкідливих роботах, підлягали вивільненню, окрім тих, що займають керівні пости та не виконують фізичної роботи, займаються санітарним та побутовим обслуговуванням, проходять курс навчання і допущені на стажування в підземних частинах підприємства [8].

У 1956 р. набув чинності також закон щодо державних пенсій. Право на їх отримання мали жінки-робітниці та жінки-службовці, що досягли віку 55 років, та стаж роботи яких не менше 20 років. На пільгових умовах пенсію могли отримати ті, хто працював на підземних роботах, підприємствах зі шкідливими умовами та в гарячих цехах – вік скорочувався до 45 років, а стаж – до 15 років. Жінки, що народили та виховали до восьмирічного віку п'ять і більше дітей, могли претендувати на виплати після 50 років зі стажем не менше 15 років [2]. Водночас колгоспниці отримали право на пенсію лише у 1964 р.

Не дивлячись на вагомий перелік нормативних актів, не всі вони були реалізовані на місцях, проте з другої половини 1950-х рр. проглядається тенденція до покращення умов праці жінок.

Стосовно радянської сімейної політики, то 08 липня 1944 р. Президія Верховної Ради СРСР прийняла Указ, відповідно до якого тільки зареєстрований шлюб породжує права і обов'язки подружжя. Цей нормативно-правовий акт означав закріплення повороту в державній політиці щодо гендерних відносин загалом та до сім'ї та шлюбу зокрема [5, с. 133]. Указ встановлював нерівність жінки в тому разі, якщо вона наважилася на позашлюбний зв'язок і вільне кохання. Всі вільні фактичні союзи прирівнювалися до позашлюбних контактів, процедура розлучення була ускладнена. Ба більше, заборонялося добровільне встановлення батьківства в незареєстрованих шлюбних союзах, наслідки чого покладалися виключно на жінку [13]. Як зазначає соціолог Анатолій Харчев, Указ 1944 р. мав відвертий «про-чоловічий» характер, оскільки заганяв жінку в глухий кут: доступ до медичного абортів закритий, у разі, якщо чоловік не вступить в шлюб або не усиновить власну дитину, батька у малечі не буде [12, с. 169].

Роки «відлиги» ознаменували певну лібералізацію розуміння шлюбу в Радянському Союзі, тому відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР від 10 грудня 1965 р. «Про деяку зміну порядку розгляду в суді справ про розторгнення шлюбу» були відмінені правила про публікацію відповідної інформації в газеті, а також проходження процесу розлучення у дві стадії [11].

Важливим є розгляд питання абортів, адже низка нормативно-правових актів сталінської доби вказують на тягу держави, передусім, вирішити демографічну проблему. Про це говориться в Постанові від 27 липня 1936 р. «Про заборону абортів» [6]. Ця постанова позбавляла жінок права самостійно розпоряджатися своїм життям, фактично перетворюючи дітонародження в соціальний обов'язок. Кримінальне переслідування вагітних жінок за аборт і власне заборона абортів по соціальним показанням проіснували майже 20 років – до середини 1950-х рр. [1].

Це вето було анульоване лише Указом Президії Верховної ради СРСР від 23 листопада 1955 р. [10]. Документ акцентує, що заходи, які проводяться Радянською державою щодо заохочення материнства і охорони дитинства, а також безперервний ріст усвідомленості і культурності жінок, котрі беруть активну участь в усіх областях народногосподарського життя країни, дають змогу відмовитися від заборони абортів на законодавчому рівні. Керівництво надалі планує забезпечувати зниження кількості абортів шляхом розширення зазначених, а також виховних та роз'яснювальних заходів.

У 1939 р. декретна відпустка була скорочена до 63 днів, порівняно з встановленими раніше 16 тижнями (скорочення майже на 40 %). Вже у 1950-х рр. відпустка по вагітності та пологах становила 112 днів, тобто по суті норма 1939 р. була замінена попередньою.

Постанова Ради Міністрів СРСР від 06 грудня 1956 р. врегулювала питання щодо призначення жінкам-робітницям і жінкам-службовцям грошової допомоги при вагітності та пологах. Важливим був момент, пов'язаний з не обов'язковою наявністю тримісячного безперервного трудового стажу на поточному підприємстві [7]. Того ж року з'явилася ще одна Постанова Ради

Міністрів СРСР щодо подальших заходів допомоги працюючим матерям. Документ регламентує створення груп подовжено дня, ясел для дітей при підприємствах та установах, кімнат для годування, а також виділення путівок для відпочинку вагітних працівниць [8].

Отже, в період «відлиги» життя радянських жінок регламентувалося як законодавчими актами сталінського періоду, так і оновленими постановами. Наведені нормативно-правові акти стосуються багатьох сфер життя як публічного, так і приватного. Не дивлячись на те, що не всі декларовані прагнення були втілені в життя, офіційний радянський дискурс в контексті нормативних актів поступово лібералізується.

Джерела та література

1. Ворошилова С. В. Развитие конституционной идеи равенства полов в России XX века. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-konstitutsionnoy-idei-ravenstva-polov-v-rossii-xx-veka/viewer>
2. Закон СССР от 14.07.1956 «О государственных пенсиях». URL: http://www.pfrf.ru/info/order/organization_appointment_payme/~2077
3. Кодекс законов о труде РСФСР 1922 года. URL: <http://www.fian-inform.ru/book/42-iz-istorii-trudovogo-zakonodatelstva-sssr-i-politiki-sovetskogo-pravitelstva-v-oblasti-trudovykh-resursov/104-prilozhenie-1>
4. Конституция Союза Советских Социалистических Республик. URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/Конституция_СССР_\(1936\)/Исходная_редакция](https://ru.wikisource.org/wiki/Конституция_СССР_(1936)/Исходная_редакция)
5. Максимов А. А. Особенности правового положения женщин в советской России. *Вестник МИЭП*. 2016. № 2. С. 130–139.
6. Постановление от 27 июня 1936 года «О запрещении аборт». URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4081.htm
7. Постановление «О порядке назначения женщинам-работницам и служащим пособий по беременности и родам». URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5149.htm
8. Постановление Совмина СССР «О мероприятиях по замене женского труда на подземных работах в горнодобывающей промышленности и на строительстве подземных сооружений». URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=350&dst=0&hash=100026#05740146156387871>
9. Слинючева О. В. Применение женского труда на тяжелых и вредных производствах на примере оренбургской и челябинской области (1953–1970 гг.). *Омский научный вестник*. 2006. № 10. С. 23–27.
10. Указ «Об отмене запрещения абортов». URL: https://ru.wikisource.org/wiki/Указ_Президиума_ВС_СССР_от_23.11.1955_об_отмене_запрещения_аборт
11. Указ Президиума Верховного Совета СССР «О некотором изменении порядка рассмотрения в судах дел о расторжении брака». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PC654238.html
12. Харчев А. Г. Брак и семья в СССР. Москва: Мысль. 1979. 323 с.

13. Чвыкалов В. В. Гендерная политика советского государства в социальной сфере в целях защиты прав женщин. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gendernaya-politika-sovetskogo-gosudarstva-v-sotsialnoy-sfere-v-tselyah-zaschity-prav-zhenshin/viewer>

Кучеренко Лілія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПАРТІЙНІ ГЕРОЇ ТА ВОРОГИ КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Анотація. У роботі досліджено образи ворогів КПК під час проведення Культурної революції в 1966–1976 рр. та спотворення керівництвом держави нових національних героїв.

Ключові слова: Китай, КПК, Мао Цзедун, агітаційний плакат, Культурна революція.

Abstract. The paper examines the images of the CCP's enemies during the Cultural Revolution in 1966–1976 and how the state leadership created new national heroes.

Keywords: China, CCP, Mao Zedong, propaganda poster, Cultural Revolution.

Китайська культурна революція поставила під сумнів дійсність, в якій жили люди ще декілька років тому. Змінювалися політичні кампанії, гасла та основи соціального життя. Основною метою візуальної пропаганди цього періоду стає мотивація людей до подвигів в ім'я Батьківщини, становлення добродішного працівника, який закінчив своє життя на виробництві задля величчя країни. Отже, надзвичайно важливо дослідити, як партія змінювала та формувала нові погляди людей відносно національних ворогів та героїв, з яких необхідно було брати приклад.

Фактично напередодні Культурної революції Мао зміг завершити процес формування культу своєї особистості та ще кількох партійних діячів, зокрема своєї дружини Цзян Цзін та Лінь Бао. Неодмінно політичні плакати підкреслювали зв'язки вчення Мао з ідеями класиків – К. Маркса, Ф. Енгельса В. Леніна та Й. Сталіна, що чудово відбивається на плакаті 1967 р. «Хай живе марксизм, ленінізм і вчення Мао Цзедун!»). Маоїзм, особливо після смерті Й. В. Сталіна в 1953 р., розцінювався як вчення, що продовжує традиції марксизму, ленінізму і сталінізму [2, с. 293].

Також після IX з'їзду компартії в квітні 1969 р. офіційно закріплено ідеологію маоїзму [1]. Від керівництва пролунав заклик залишатися на своїх робочих місцях та продовжувати боротьбу з ворогами партії.

Досить цікавою є термінологія, якою послуговувалися у проведенні боротьби з антипартійними діячами. Кампанію «Монстри і демони» було впроваджено для боротьби з фахівцями, вченими, владними верхівками і «людьми, які вкоренилися в ідеологічних і культурних невідповідних позиціях» під час Культурної революції. Після публікації редакційної статті «зметемо усіх монстрів і демонів» в журналі People's Daily від 01 червня 1966 р., а також після